

CEZERİ KASIM PAŞA (SÂFÎ) DÎVÂNI'NDA DAVRANIŞ ŞEKİLLERİ

Mustafa FİDAN*

Öz: Klasik edebiyat bünyesindeki şiirler içerisinde kültürel ve sosyal hayata dair pek çok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlardan bir tanesi de edebiyatımız içerisindeki davranış şekilleridir. Toplumların etkilendiği pek çok olayda gerek şahsî gerekse kültürel düzeyde davranışların temelini teşkil eden kalıplar vardır. Osmanlı toplumunun etkilendiği birçok olay da davranışlara yansımış ve şiirler yoluyla da edebiyata etki etmiştir. Disiplinler arası çalışmaların klasik edebiyat özelinde yaygınlaşmasıyla beraber davranışlar ile ilgili yapılan araştırmalar son yıllarda önem kazanmış, klasik şiirdeki davranış kalıpları da psikolojik ve sosyal yönüyle analiz edilmeye başlanmıştır.¹ Bu makalede de 15. yüzyıl şairi Sâfî'nin Dîvân'ında bulunan davranış şekilleri Ahmet Sevgi ve Hakan Sevindik'in çalışmalarından yola çıkılarak tespit edilmiş, şairin bu davranış şekillerini ele alış biçimi incelenmiştir. Çalışmada bazı davranış şekillerinin günümüzle mukayesesi yapılmış, dönemin şartları göz önünde bulundurularak davranışlar değerlendirilmiş ve bu davranışlar neticesinde de bir sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: divan şiiri, klâsik Türk şiiri, Sâfî, davranış.

BEHAVIORAL PATTERNS AT THE DIVAN OF CEZERI KASIM PASHA (SAFI)

Abstract: There are many elements of cultural and social life in the poems within the scope of classical literature. One of these elements is the behavior patterns in our literature. In many events where societies are affected, there are patterns that form the basis of behavior at both personal and cultural level. Many events that affected the Ottoman society were also reflected in the behaviors and influenced the literature through poems. With the spread of interdisciplinary studies in classical literature, studies on behavior have gained importance in recent years, and behavioral patterns in classical poetry have begun to be analyzed in terms of their psychological and social aspects. In this article, the behavior patterns found in the Divan of the 15th century

ORCID ID : 0000-0003-2069-2270

DOI : 10.31126/akrajournal.1152636

Geliş tarihi : 01 Ağustos 2022 / Kabul tarihi: 24 Ekim 2022

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.

1. Detaylı bilgi için bkz. Ümral Deveci ve Ahmet Akgöl, Edebiyatta Jest ve Mimik, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2020, s. 405-504. Cemal Kurnaz, "*Divan Şiirinde Beden Dili*", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi S. 10, İstanbul 2013, s. 331-338. Sevda Önal, "*Edebî Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme*", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 11, S. 1, Erzurum 2010, s. 103-113.

poet Sâfi have been determined based on the work of Ahmet Sevgi and Hakan Sevindik, and the poet's handling of these behavior patterns has been examined. In the study, some behavior patterns were compared with today's, the behaviors were evaluated considering the conditions of the period, and a result was reached as a result of these behaviors.

Key Words: divan poetry, classical Turkish poetry, Safi, behavior.

1. Giriş

Davranış psikolojide canlıların dış dünyaya karşı gösterdikleri her türlü gözlemlenebilen ve ölçümlenebilen tepkinin genel adı olarak tanımlanmaktadır. Biyolojik bağlamda ise bir organizmanın bir ortamdaki hareket tarzı olarak tanımlanırken, genel anlamda organizmanın belirli uyarıcılara karşı gösterdiği tepki olarak da adlandırılabilir (Kılıçlıoğlu, 1980: 421).

İnsanların davranış biçimleri onların kişilikleri ve karakteristik yapıları hakkında bilgi veren bir yapı ihtiva etmektedir. Buna dayalı olarak duygu, düşünce, hayal gibi psikolojik faktörler; kişinin içinde bulunduğu ortam ve yaşadığı zaman dilimi gibi fizikî faktörlerin yanı sıra daha birçok unsur insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli derecede rol oynamaktadır.

Gözlemleyebildiğimiz ve ölçümleyebildiğimiz pek çok davranış biçimini toplumun geçmişiyle ilişkilendirmek mümkündür. Türklerin davranış şekillerinin ortaya çıkmasında da onların örfleri, âdetleri, gelenekleri, görenekleri, müzikleri, eğlenceleri, yaptıkları işler, el becerileri ve daha pek çok sosyal ve kültürel değer etkili olmuştur.

Edebiyatımızda da geçmişten günümüze taşıdığımız bu değerlerin izlerini gözlemek mümkündür. Şairler ve yazarlar bu değerlerden yola çıkarak çevremizde olup bitenleri eserine malzeme yapmıştır. Bizzat içinde bulunduğu veya dışarıdan gözlemlediği olaylardan çıkardığı dersleri gelecek kuşaklara öğüt niteliğinde olması için sembolleştirerek eserlerini vücuda getirmişlerdir. Osmanlı toplumunda eser veren pek çok şairimiz duygu dünyasının yanında insandan hareketle onun davranışlarını da eserlerine yansıtmışlardır. Bu davranış biçimleri hem o dönem insanların yaşam biçimleri ve kültürel düzeyleri hakkında bilgi sunmakta hem de bize yaşamdan soyutlanmış bir edebiyattan ziyade, soyut olan duygu ve düşüncelerini, somut olan davranışlarla anlatarak insanların zihninde daha iyi tesir bırakması için somutlaştırdıklarını göstermektedir. Nitekim somut olanı insanın zihninde canlandırabilmek kolaydır fakat soyut olanı insanların zihin dünyalarına resmedebilmek maharet isteyen bir durumdur.

2. Sosyal Hayata Dair Davranış Biçimleri

2.1. Tanışmak

İletişim tanışma ile başlar. İki veya daha fazla kişinin birbiriyle tanışmasından maksat, bunlar arasında, birbirlerini tanımadan hiçbir sosyal ilişkinin kuru-

lamayacağıın bilinmesindedir. Ancak tanıştıktan veya tanıştırdıktan sonra insanlar arasında dostluk, arkadaşlık ve sosyal ilişkiler başlar. Günümüzde tanışma davranışı göz önünde bulundurulursa, erkek ya da kadın olması fark etmez, kişilerin birbirlerini tanınması ve iletişim kurması gayet doğal bir davranış olarak kabul görür. Bireylerin tanışma biçimleri genel itibariyle toplumlarda aynı davranış kalıpları kapsamında değerlendirilecek olsa da Türk toplumu hatta Osmanlı özelinde düşünülürse bir takım kalıp yargılardan bahsetmek mümkündür. Osmanlı'da harem kültürünün gelişmiş olduğu bir gerçektir. Erkekler ile kadınlar için ayrılan haremlik ve selamlık bölümlerinin olduğunu bilmekteyiz. Bu anlamda kadınların ve erkeklerin doğrudan münasebet içerisinde olduklarını söylemek mümkün değildir (Altunbay, 2015: 55). Osmanlı toplumunda kadının ve erkeğin tanışma ve aralarında bir münasebet kurma davranışının bu anlamda belirli kalıplar dahilinde olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı'nın tanışma ile alakalı kalıp yargılarına edebiyatta da rastlanır. "Sâfi Dîvânı'na yansıdığı şekliyle bu davranışı değerlendirdiğimizde sevgilinin yabancılarla tanışmış olması dikkati çekmektedir. Âşık için sevgilinin yabancı kişilerle yakınlık kurması hoş karşılanmayacak hatta rahatsızlık hissettirecek bir durumdur. Şair sevgilisini yabancıardan kıskandığından dolayı namahremi kendisine dost edindiğı için gül bahçesinin etrafını sanki bir dikenin kapladığını Hz. Yûsuf kıssasına telmihte bulunarak söylüyor. Ayrıca gülün Hz. Yûsuf'a benzetildiğı bu beyitte Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin de gülün etrafındaki dikenler gibi olduğu hüsnü talil sanatıyla ifade edilmiştir:

*Hem-dem edinmek ile kendüye nâ-mahremi âh
Gülşen etrafın eder sanki diken gül Yûsuf (191, 115/4)*

2.2. Selâmlaşmak

Selâm hem bir âdâb-ı muâşeret kuralı hem de kişiye verilen değer bir göstergesidir. Aynı zamanda saygının, sevginin, nezaketin ve sempatinin de sembolü ve anlatımıdır. Küçüğün büyüğü selâmlaması saygının, büyüğün küçüğü selâmlaması sevginin, aynı seviyede olanların birbirini selâmlaması ise nezâket ve sevginin belirtisidir (Öznel, 1998: 51). "Toplumumuzda hemen herkesin anladığı ve kullandığı selâm kelimesi 'selamun aleyküm'dür ve mânâsı ise "her türlü ayıp ve fenalıktan uzak bulunmak" demektir. Bir emniyetin de belirtisi olarak da kabul edilen selâm, karşımızdaki insana "benden sana kötülük gelmez, ayıp bulaşmaz; barış, saadet ve esenlik senin üzerine olsun" demektir (Kurtoğlu, 2002: 48). Dünya üzerinde kullanılan pek çok dilde selâmlaşmaya dair bir kelime mutlaka vardır. Diğer toplumlardan farklı olarak Türk toplumunda selâmlaşmanın hem sosyal hem de dinî bir boyutu vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de "Size bir selâm verildiğı zaman ondan daha güzeliyle veya aynı ile karşılık verin..." (Nisâ, 86) buyrulmuştur. Bir hadîs-i şerîfte de "Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı

yayınır.” (Müslim, İman, 22) buyrulmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı selâmı ifade eden kelimeler toplumun içerisinde fazlaca kullanılmıştır.² Osmanlı toplumunda da selâmın önemli bir vasfı vardır (Kalkan, 2012: 135-143). Toplumumuzda bu kadar önemli yeri olan selâmlaşma edebî eserlerimizde de kendine yer bulmuştur. Sâfi Dîvânı’ndaki şekliyle selâmlaşma davranışı hem dinî bir vecîbe olan namazın içerisindeki yönüyle hem de sosyal hayatın bir parçası olması yönüyle ele alınmıştır. Sâfi secde etmeye başlayalı (namaz kılmaya başlayalı ya da buluğ çağına ereli) çocuk yaştaki gönül hırsızlarının çoğaldığını söylemekte fakat bunlara tamah etmediğini de sevgiliye selâmını ileterek ifade etmektedir:

Secde kılalı dil-rübâ beçeler
Çokdur ammâ saña selâm olsun (215, 153/3)

2.3. Hâl Hatır Sormak

Günlük hayatta tanıdığımız kişilerin hâlini hatırlamak da selâm vermek gibi âdâb-ı muâşeret kurallarındandır. Genellikle selâmlaşmadan sonra gelen hâl hatır sorma samimiyetin bir tezahürüdür. Toplumlar nezdinde değerlendirdiğimizde Türklerin hâl hatır sorma davranışının diğer toplumlardan ayrılabilir bir yapıda olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira Türkler için hâl hatır sormaya yönelik bir davranış selâmlaşma gibi toplumun önemli dinamiklerinden bir tanesidir ve çok eski zamanlardan beri uygulanan toplumsal kural olarak kalplerin ısınmasına, kaynaşmaya zemin hazırlayan bir eylem olarak görülmektedir (Akalin, 2008: 114; Keskin, 2017: 126-131). Türk toplumunun yapı taşlarından olan bu davranış biçimi Osmanlı’da da sosyal hayatın önemli parçalarından bir tanesi olmuştur (Kalkan, 2012: 199). Dîvânda bu davranışa *necessin hoşça mısın* redifli gazelin tamamında rastlıyoruz. Sâfi sevgiliye hitaben bir selâm ifadesinden sonra onu hayat verici bir akıntıya ve iyiliğe yürüyen gönlüne ve canına benzeterek aralarında hoşnutluğun zeminini kuracak hâl hatır sorma davranışına yer verir:

Merhabâ rûh-ı revânım necessin hoşça mısın
Hayra makdem dil ü cânım necessin hoşça mısın (211, 147/1)

2.3.1. Kinâyeli Üslupla (Sitem İfade Ederek) Hâl Hatır Sormak

Klasik edebiyatın en dikkat çeken sevgili tasvirlerinden birisi de sevgilinin

2. Türk kültüründe bazı selâmlaşma ifadelerini “merhaba, selamünaleyküm, selam(lar), günaydın(lar), iyi sabahlar/hayırlı sabahlar, iyi günler/hayırlı günler, iyi akşamlar/hayırlı akşamlar, iyi geceler/hayırlı geceler, iyi yolculuklar, hoş geldiniz, Allah’a ısmarladık/Allah’a emanet ol, hoşça kal(ın), esen kal(ın)/esenlikler (dilerim), görüşmek üzere/görüştürüz/eyvallah, kendine iyi bak, güle güle ve elveda” şeklinde özetlemek mümkündür. Ahmet Keskin, “*Türk Kültüründe Selâmlaşma ve Vedalaşma Hakkında Genel Bir Değerlendirme*” Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 43, 2017, s.129.

boyu ile ilgili yapılan benzetmelerdir (Pala, 1989: 158-159; Levend, 1980: 491). Âşık sevgiliyi arar ve bu yolda gözyaşının ırmaklar gibi akması ona aramasında yardımcı olur. Fakat âşığın gözyaşı ile sevgilinin servi boyuna erişmesi de pek mümkün olmamaktadır. İşte tam burada Sâfi klasik edebiyatın en çok kullanılan sevgili tasvirlerinden birisi ile hâl hatır sorma davranışını bir arada kullanmış ama bunu yaparken de sevgiliye ulaşamamasından dolayı kinâyeli bir üslûba başvurmuştur. Şair gözyaşının sevgiliyi arama yolunda su gibi akıp gittiğini söylemekte. Fakat düşünüldüğünde akan gözyaşının sevgilinin uzun boyuna erişmesi pek mümkün değildir. İşte şair bu sebeple sevgiliye gözyaşının erişememesinden dolayı sitem etmekte ve bu durumdan memnun musun dercesine kinâyeli olarak sevgilinin hâlini sormaktadır:

*Cüst ü cüyüñda gözüm yaşı revân olup akar
Andan ey serv-i revânım necesin hoşça mısın (211,147/2)*

Yine aşağıdaki beyitte sevgilinin sözünde durmadığı ifade edilmiş, vuslat zamanını beklemediğinden dolayı vefasızlık ettiği ve bu durumdan hoşnut olup olmadığı kinâyeli bir üslûpla sorulmuştur:

*Va 'de-i vasla vefâ eylemedüñ böyle mi olur
Andan ey kavli yalanım necesin hoşça mısın (211, 147/6)*

2.3.2. Hâlimden Şikâyet Ederek Hâl Hatır Sormak

Eski edebiyatın genel seyrine ve aşk temalı şiirlerin pek çoğuna baktığımız zaman şairin genelde derdinin sevgili ya da sevgiliyle ilişkilendirilebilecek düzeyde oluşumlar olduğu fark edilecektir. Şairin vuslatı arzuladığı bir durumda sevgiliden vefasızlık görmesi elbette onu hâlimden şikâyete sevk edecektir. Şair ayrılık acısını anlatırken bu acının kendisine neler ettiğini (pek çok acıya sevk ettiğini) *bir bir bilesin* şeklinde sevgiliye şikâyet etmiş, bu durumda sevgilinin rahatının yerinde olup olmadığını kendi hâlini hatırlatarak sormuştur:

*Bize fûrkat neler etdüğini bir bir bilesin
Hele sen cân u cihânım necesin hoşça mısın (211, 147/4)*

2.4. Kucaklaşmak

Türkleri diğer toplumlardan ayıran temel faktörlerden bir tanesi de kucaklaşma davranışının oluşturduğu etkidir. Kucaklaşma sadece Türk topluna has bir davranış biçimi olarak kabul edilemeyecek olsa da bu davranışın oluşturduğu samimiyet duygusunun Türklerde sosyal yapıda kaynaşmayı sağlaması açısından tesiri büyüktür. Tarih boyunca Türk toplumu kucaklaşmayı içten gelen bir davranış biçimi olarak algılamıştır.³ Dolayısıyla kucaklaşmak samimi-

3. Kucaklaşma davranışını Dede Korkut Hikâyelerinde Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı 'nda "İki kardeş kucaklaşa kucaklaşa görüştüler" ve "Attan indi, oğulları ile kucaklaşa kucaklaşa

yetin bir göstergesidir. İşte bu noktada sevgili ile samimiyet kurmak isteyen klasik edebiyattaki âşık tipinden söz etmek mümkündür. Sâfi sevgili ile vuslat nasip olmayınca onun mihrini yani parıltısını ya da mecazen sevgisini canlı bir varlık gibi kişileştirerek kucaklamayı istemektedir. Bu yolla da sevgiliyle kavuşmasa da onun sevgisini kucaklamak istemesi, sarılmaya dayalı bir samimiyet tesis etmek niyetinde olduğu anlamını taşımaktadır:

*Vasl-ı dil-ber çü nasib olmadı Sâfi varalum
Mihrini sinede cân gibi der-âgüş edelüm (207, 141/7)*

2.5. Hediyeleşmek

Türk toplumunda sosyal hayata dayalı yakınlaşmayı ve kaynaşmayı sağlayan unsurlardan bir tanesi de hediyeleşme kültürünün yaygın olmasıdır. Hediyeleşmek için herhangi bir sebep olmasa da insanlar hediyeleşmeyi sevdikleri için birbirlerine hediye alırlar ve bu onlar arasında samimiyet bağlarının kurulmasına yardımcı olur. Bu anlamda tarih içerisinde hediyeleşme kültürünü değerlendirmek ve hediyeleşmenin türlerine değinmek istersek başvurulacak kaynaklardan bir tanesi de edebî eserlerimiz olacaktır. Hediyeleşme davranışına klasik edebiyatta pek çok şekilde karşımıza çıkmaktadır.⁴ Fakat Sâfi Dîvânı özelinde hediyeleşme davranışına bakıldığında hediye göndermek gibi genel bir davranışın yanı sıra hediyeği yüze vurmak, canı hizmetçi olarak hediye etmek, ayrılık hediyesi vermek gibi hediyeyle ilgili bazı özel davranış kalıplarına da rastlıyoruz.

2.5.1. Hediye Göndermek

Osmanlı Devleti içerisinde ulaşım imkânları değerlendirildiğinde günümüze nazaran bir vilayetten farklı bir şehre ya da vilayete ulaşmanın bazı güçlüklerinin olduğu açıktır. İnsanların genellikle at, eşek gibi bineklerle seyahat ettikleri bilinmektedir. O dönemde bu uzun yolları aşma imkânına sahip olmayan insanlar birbirlerine muhabbetlerini ifade etmek için o diyara giden kervanlarla, yolcularla ya da elçilerle birbirlerine çeşitli hediyeler göndermektedirler (Karaca, 2012: 294). İnceleme konusu olan dîvânda geçen bir beyitte, sevgilinin saçının kokusunun güzelliğine değinilerek güzel koku çıkarılan Hıta ve Çin diyarına o saçın hediyeler gönderdiği ifade edilmektedir:

*Hıtâ vü Çîne veren tuhfe bûy-ı zülfünden
Diyâr-ı Rûma gelen hatt-ı müşg-bâruñdur (145, 47/3)*

görüştü” şeklinde görmekteyiz. Muharrem Ergin, Dede Korkut Hikâyeleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011, s. 189.

4. Detaylı bilgi için bkz. Rıza Oğraş, “*Divan Edebiyatında Hediye*”, Mehmet Akif Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 12, 2006, s. 1-12.

2.5.2. Hediye Yüze Vurmak

Kendisine hediye edilen bir nesneyi hediye edenin yüzüne vurmak hediye kabul etmemenin göstergesidir. Bu davranış hediye beğenilmediğini gösterir ve hediye vereni küçük düşürmeye yöneliktir. Âşığın sevgilisine verebileceği en değerli hediye canıdır (Önal, 2008: 1004). Sâfi de yârin kapısına en değerli varlığını yani canını hediye olarak götürmekte ve merhamet edip hediyesini kabul etmesini, yüzüne vurmamasını istemektedir:

*Pîş-keş cân eledür tapuña Sâfi varıcak
Armaganımı kabûl et yüzüme urma kerem et (125, 16/5)*

2.5.3. Ayrılık Hediyesi (Yâdigâr)

Osmanlı toplumunda hediyelerin ayrı ayrı anlamları vardır (Bardakoğlu, 2012: 151; Önal, 2008: 103-111). Ayrılık hediyesi de bunlardan bir tanesidir. Ayrılık hediyesi daha çok, kişiler birbirinden ayrıldıktan sonra birbirlerini hatırlamalarına yardımcı olacağı düşünüldüğü için takdim edilir.⁵ Edebiyat içerisinde de sevgiliden ayrılan âşık ondan bir ayrılık hediyesi, onu hatırda tutmaya yardımcı olacak bir yâdigâr arzular. Sâfi Dîvânı'nda rastlanılan şekliyle ele alınacak olursa gülün ve servi ağacının sevgilinin gülşeninden uzak olduklarından bahsedilmiş ve bunların onun boyundan ve kokusundan kendisine birer ayrılık hediyesi olarak kaldıkları ifade edilmiştir:

*Âh kim gülşen-i hüsnünden ırah uş gül ü serv
Yâdigâr oldu bize boyuñ-ıla büyüñdan (218, 157/6)*

2.5.4. Canı Hizmetçi Olarak Hediye Etmek

Gerek geçmişte gerekse şimdi günlük yaşantımızda hediye denildiği vakit maddî ya da manevî değerli olan varlıklar akla gelmektedir. Fakat klasik edebiyat cephesinden baktığımızda özellikle sevgili ve âşık münasebetleri değerlendirildiği vakit bir farklılık söz konusudur. Çünkü maddî ya da manevî bir varlıktan ziyade âşık en değerli varlığı olan canını sevgilisine hediye olarak vermek ister (Pala, 1989: 176). Bu davranışın kökenindeki düşünce âşığın sevgilisine yakın olmakla beraber en değerli varlığını kendi canı değil sevgilisi olduğunun vurgulanmak istenmesidir. Sâfi Dîvânı'ndaki şekliyle canı hediye etmek isteme davranışını değerlendirecek olursak âşık sevgiliye canının lâayık olmadığını düşünmekte ama lâayık olsa padişaha benzettiği sevgilisinin hizmetine hediye olarak canını göndereceğini söylemekte:

*Pîş-keş cân gönderürdüm lâayık olsa hizmete
Göñlümüñ tahtındaki lutf issi sultândan yana (116, 5/3)*

5. Ayrılık hediyesi Ayşe Osmanoğlu'nun eserinde "Babam gerek saltanatı zamanında ve gerekse daha sonra ölünceye kadar kullandığı altın kahve tepsisiyle altın tuzluğa: Annemin yâdigârı, derdi" şeklinde yer almaktadır. Ayşe Osmanoğlu, Babam Sultan Abdülhamid, Timaş Yayınları, İstanbul 2019, s. 24.

2.6. Tebrik Etmek

Tebrik etme davranışı memnun kalınan bir davranışın ortaya çıkarmış olduğu tepkisel bir davranış çeşididir. Sevinilecek bir haber, yeni bir yaşa girilmesi, evlilik, nişan, başarı gibi durumlarda insanlar birbirlerini tebrik ederler; mutluluklarını karşılarındaki insan ile paylaşırlar.

Klasik edebiyat sahası içerisinde tebrikleşmeye davranışına dayalı birbirlerine sundukları manzumeler o kadar artmıştır ki kendi içerisinde ayrı bir tür oluşturmaya yetecek düzeye erişmiştir.⁶ Sâfi Divânı'nda ise tebrik etmeye dair davranış çeşitleri genellikle sevgili üzerine kurulmuştur. Şair, sevgilinin güzelliğini gösterdiği kişilerin onu Allah selamet versin anlamına gelen *selle-mehu'llâh* lafzını kullanmak suretiyle tebrik ettiklerini belirtmektedir. Beyitte geçen *âferîn* sözcüğü ise yine yapılan davranışı onaylama ve tebrik etme anlamı taşımaktadır:

Seni Sâfi sanemâ her kime gösterdi-y-ise
Âferîn ancak ola sellemehu'llâh dedi (256, 214/6)

2.7. Misafir Olmak

Türk toplumunda misafire çok büyük değer verilir. Evlerimizin bir odasını misafir odası olarak ayırmamız bundandır. Misafirin rahat etmesi için her türlü hizmet yapılır. Aç ise karnı doyurulur, ihtiyaçları karşılanır. Du Loir 1654'de "Bütün Türkiye'de imaret denilen yolcu konakları vardır. Buralarda hangi dine mensup olursa olsun bütün fakirlere gereksinimleri oranında yardım edilir. Hiçbir ayırım gözetilmeden bütün yolcular imarethanelerde üç gün kalabilirler ve kaldıkları müddetçe her öğün yemekte şart-ı vakıf gereğince birer tabak pilavla ağırlanırlar." (Du Lior, 2016: 145) der. Mahmut Tezcan bir yabancıyı konukseverlikle ilgili olarak Türkler konukseverdirler, sahip oldukları şeyi gereksinim duyana kolayca verirler ve kendilerinin gereksinim duyduğu ya da hoşlarına giden şeyi başkalarından isteyebilirler dediğini nakletmektedir (Tezcan, 1974: 31).

Türk toplumdaki misafir ağırlama anlayışı edebiyatta da çeşitli benzetme ve mecazlarla yansımasını bulmuştur. Aşağıdaki beyitte Sâfi, gökyüzündeki ayı istiâre yoluyla sevgiliye benzetmiştir. Yatıya gelen bir misafir gibi kişileştirilen ayın ise yüzünü gündüz vakti kimsenin görmediği söylenmiştir. Yukarıdaki açıklamalar kapsamında düşünülürse sevgilinin hürmet gösterilecek, saygıdeğer bir misafir şeklinde tasavvur edildiğini söylemek mümkündür:

Gündüzün kim görür anuñ yüzini
Bir gece konugudur mâh bize (231, 174/6)

6. İbrahim Halil Tuğluk, "Divan Şiirinde Manzum Tebrik-nâmeler", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 17/42, 2010, s. 41-68.

2.8. İkramda Bulunmak

Toplumumuzda ikramın önemli bir yeri vardır. Evimize gelen misafirlere ikramlar özenle hazırlanır ve sunulur. Misafirin evimize geliş maksadına ve ihtiyaçlarına göre ikramın türü de değişiklik gösterir. İkram eden kişi büyük bir nezaket içerisinde sunumunu yaparken kabul eden kişi de aynı nezaketle muamele ederek takdim edileni kabul eder ve teşekkürlerini sunar. J. Pardoe 1873’de yayınlanan eserinde “...İster fakir ister zengin olsun, yemek vakti gelen konuklarını her zaman iyi karşılar ve sofralarına oturturlar. Yüksek sesle söylenen ‘Buyuruun!’ asla zorla ve soğuk bir tonla sarf edilmez. Kendilerini sadece Allah’ın kulu sayarlar. Bunun için de dünya mallarına iğreti gözüyle bakarlar. Kendilerinde fazla olan şeyleri de olmayanlara verirler ve bunu bir borç sayarlar.” (J. Pardoe, 1967: 31) der.

Edebiyat içerisinde ikram etme davranışı değerlendirilecek olursa şairlerin ya da devlet ricalinden kişilerin arasında bir şiir ikramlaşmasının olduğu görülecektir. Zaten klasik edebiyatta bir devlet büyüğüne şiir sunma davranışının yaygınlığı herkesçe bilinen bir konudur. İkramlaşma davranışı bu anlamda değerlendirilecek olursa yukarıdaki açıklamalarla beraber insanların şiir sanatındaki maharetlerini de birbirlerine ikram ettikleri bir ortamın oluştuğu görülür. Sâfi de yaşadığı dönemde bahara erememiş (rahat yüzü görmemiş) olsa da şairlerinin insanlar tarafından birbirlerine gül misali ikram edildiğini söylemektedir:

*Ermedin fasl-ı bahâr arada Sâfi ne ‘aceb
Elden ele sunulan gül gibi eş ‘ârûnmuş (188, 111/7)*

2.8.1. Sâkî’nin Şarap İkram Etmesi

Klasik edebiyatta aşkın şarabını âşığa sâkî sunar. Kurulan içki sohbetlerinde sâkî etrafında bir halka oluşturulur. Sâkî ise ortada dönerek meclistekilere şarap sunar. Sevgilinin sâkîye benzetildiği de olur (Atalay, 2017: 682). Sevgili sâkî olunca onun dudağı da âşıklar için can bağışlayan bir ab-ı hayat gibidir (Pala, 1989: 299). Aşağıdaki beyitte de Sâfi sâkîye benzettiği sevgilinin dudağından can bağışlayıcı saf bir şarap ikram etmesini ve yine onun sunacağı şarap kadehinden içmek istediğini *sun berü* şeklinde seslenerek ifade ediyor:

*Sâkiyâ cân-bahş yok mı la ‘l-i nâbuñdan bize
Sun berü nûş edelüm câm-ı şarâbuñdan bize (226, 170/1)*

2.9. Öğüt vermek

Kültür, kuşaktan kuşağa aktarılarak varlığını devam ettirir. Varlığını devam ettirebilmesi de eski toprakların arkalarından gelen yeni kuşağa bu mirası aktarabilmesine bağlıdır. Öğüt verme davranışı genellikle görmüş geçirmiş yaşlı ve tecrübeli insanlar tarafından yapılır. Lokman Hekim olarak bilinen ve

Kur'ân'da da adı geçen bilgenin oğluna öğüdünü sık sık hatırlarız. 'Yavrucuğum! Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Yürüyüşünde tabî ol, sesini alçalt...' (31:18-19) Öğüt vermenin Türk kültüründeki örneklerine değinecek olursak Orhun Abideleri'nden başta olmak üzere Dîvânü Lügâti't-Türk, Atabetü'l-Hakâyık, Dîvân-ı Hikmet gibi pek çok eserde ya da Osmanlı kapsamında değerlendirecek olursak herkesçe bilinen Şeyh Edebalı'nın Osman Gazi'ye vasiyetinde öğüt verici ifadelere rastlamak mümkündür (Erenoğlu, 2007: 1152-1153; Törenek, 2015: 42). Öğüt verme davranışı klasik edebiyata da yansımış hatta pendnâme türü bu öğüt verme geleneginden ortaya çıkmıştır. Sâfi Dîvânı'nda öğüt verici olarak *pîr-i mugân* ile karşılaşmaktadır. Beyitte şair kendisine, her an *pîr-i mugân*'ın düğünde şarap için inat etmemesi gerektiği konusundaki nasihatlerini hatırlatmakta:

*Pendi bu-durur pîr-i mugânuñ bize her dem
Sâfi mey için sûrda sakın olma mu'ânid (132, 28/7)*

2.10. Hayırseverce Davranmak

Zorda kalmışlara yardım etmek Türk toplumunu diğer pek çok toplumdaki ayıran özelliklerdendir. Bu özelliğiyle Türkler ayak bastıkları yerlere de bu özelliği götürmüşler, gittikleri yerlerde adaletin ve cömertliğin sembolü olmuşlardır. Du Loir 1954'te şu malumatları vermektedir. "Doğu'da yolculuk esnasında bir yatakta veya kendisini taşıyabilecek bir karyolada uyumak isteyenlerin kervansarayların dışında bulabilecekleri başka bir konaklama mekânı yoktur. Kervansarayda aynı hasır üzerinde Türkler, İranlılar, Rumlar ve Ermeniler bir arada bulunabilmektedir. Yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak için bazı kimseler yol üzerinde çeşmeler yaptırmışlar. Aynı yardımseverlik duygusu bazılarının ırmaklar üzerine köprüler yaptırıp yolları birleştirirken bazılarının da yolları temizliyor ya da kaldırım yaptırıyor." (Du Loir, 2016: 146) J. de Tournefort da eserinde "Köylerdeki evlerin kapıları önünde, yolcuların içmesi için su testileri bulunur. Yardımseverlik düşüncesi öylesine yaygınlaşmıştır ki, Türkler arasında pek az görünmekle birlikte, dilenciler bile fazla paralarını yoksullara verme zorunluluğunu duyarlar;" (Tournefort, 2005: 63) diyor.

Toplum içerisindeki bu hayırseverlik davranışına edebî metinlerimizde de çok sık rastlamak mümkündür. Klasik edebiyat içerisinde hayırseverlik örneklerine bakacak olursak pek çok nasihatname içerisinde hayırseverce davranışa yönelik cömertlik, iyilik gibi kavramların öğütlendiğini söylemek mümkündür.⁷ Sâfi Dîvânı'nda ise padişahın kefesi hayırseverlik davranışı bakımından ay ve güneşe benzetilmiş, tıpkı güneşin gündüz dünyayı cömertçe aydınlatması

7. Detaylı bilgi için bkz. Erkan Akalın, "Değerler Eğitiminde Klasik Türk Edebiyatı Metinlerinden Faydalanmak: Manzum Nasihatnameler Örneği", Değerler Eğitimi Dergisi, C. 19, S. 41, 2021, s. 102-104.

ve gece de ayın dünya üzerine nurunu yansıtmaması gibi onun terazisinin altın ve gümüş dağıtması teşhis sanatlarıyla ve mübalağalı bir dille anlatılmıştır:

*Gece gündüz sim ü zer bahş etmege mîzânüñüñ
Keffesinüñ biri mehdür birisi enver güneş (106, 1/30)*

3. Şahsî Davranış Biçimleri

3.1. Libas Giymek/Giydirmek

Giyim bulunduğu toplumun inancı, kültürü, yaşam tarzını üzerinde barındıran diğer topluluklara görsel mesaj ileten bir araç olarak, geleneksel toplumda kişinin içinde bulunduğu sosyal statü, estetik anlayışı, işlevine ait özellikleri yansıtmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde yer alan bilgilere göre Osmanlı ahali samur kürk, atlas, çuka, ferace, kontuş, dolama yelek, şalvar, kaftan, yaşmak, aba denilen elbiseler giyerlerdi. Bu elbiseler kişilerin sosyal statüsünün de bir göstergesidir (Pamuk, 2015: 218-220).

Klasik şiirimizde giyim kuşam kavramı da hem statü açısından hem de insanların sosyal yaşantılarındaki argümanların edebiyata yansımaları açısından son derece önemlidir. Edebiyatta giyim kuşamın pek çok giysinin çeşitli anlamlar barındırarak yer aldığını söylemek mümkündür.⁸ Kıyafet giydirme davranışı bir şeyhin libas giydirmesi şeklinde düşünülürse tasavvufî bir hâlden başka bir hâle geçişi de çağrıştırmaktadır (Pala, 1989: 135). Sâfi Dîvânı'nda ise libas giydirme davranışı karşımıza çıkmaktadır. Bir mersiyede Hz. Hüseyin'e hitaben Sâfi'yi Kevser şarabına kandırmasının yanında Rıdvan cennet elbisesini kendisine giydirmesini istiyor:

*Kandur şarâb-ı Kevsere Sâfi kuluñı sen
Geydür libâs-ı hulle-i Rıdvân yâ Hüseyin (113, 3/28)*

3.2. Acıyı Dile Getiriş Biçimi Olarak Yanmak, Dert Yanmak

“Türk dilinde ateş; yanmayı, kurumayı ve dolayısıyla susuz kalmayı, ısıyı, aydınlaşmayı, ışığı, enerjiyi, pişip kıvama gelmeyi ve derdi dile getirmeye yarayan çok anlamlı bir metafordur.” Çekilen acı için “bağrı yanmak, içi yanmak, yakınmak” gibi deyimler kullanılır. Bir şeyi fazla ve tutkulu bir şekilde istemek anlamında “yanıp yakılma, yanıp kavrulma, yanıp tutuşma” gibi kalıplaşmış ifadeler kullanılır. “Ağıt yakmak” ve “türkü yakmak” deyimlerinin kullanılması derdi dile getirmek amacına yöneliktir (Piliçkova, 2011: 459). Yanmak kavramı acıyı dile getiriş biçimi olarak ele alındığında ve Türk toplumu özelinde düşünüldüğünde insanların birbirlerine dert yanarken hâl ve davranışlarını hayal etmek mümkündür.

8. Detaylı bilgi için bkz. Olcay Hiçdurmaz, Klasik Türk Şiirinde Maddi Kültür Giyim-Kuşam, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2009. Işıl Pınar Özlük, Klasik Türk Şiirinde Giyim Kuşam, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kırıkkale 2011.

Bu kavram bir metafor olması dolayısıyla edebiyat ile de yakından ilişkilidir. Klasik edebiyatta da aşk ateşi ile yakından alâkalı olarak âh, feryâd, figân, nâle kavramları çok sık kullanılmaktadır.⁹ Sâfi Dîvânı'nda da Hz. Hüseyin'e nida edilerek onun gam meclisinde hasret ateşiyle yanmayanların ney gibi inleyiş içinde (yanık sesli) olmasını söyleniyor:

*Bezm-i gamunda âteş-i hasretle yanmayan
Olsun hemîşe ney gibi nâlân yâ Hüseyin (112, 3/23)*

Gönül klasik şiirde iyiliklerin ya da kötülüklerin, güzelliklerin ya da belâların yansıyacağı bir merkez olması bakımından sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Bu anlamda Sâfi'de gönül kavramı acı çekmesi bakımından ele alınmıştır. Sâfi çaresiz gönlün derdini kime kiminle paylaşacağını bilmemekte ve bir kişi var mı ki hiç ağlamamış, dert yanmamış olsun diyerekten istifham sanatına da başvurarak bir şekilde dert yanacak birisini aradığını ifade etmektedir:

*Ben kime şerh eyleyem derd-i dil-i bî-çâreyi
Var mı bir cân k'etmemişdür zârî vü giryân aña (118, 7/5)*

Başka bir beyitte de ay yüzlülerin elinden nice feleklerin güneşinin dertlendiğini ve her seher dert yanmak için sultana gittiğini söylemektedir:

*Mâh-peykerler elinden nece kim mihr-i felek
Her seher baş açuban derd-ile sultâna geder (158, 67/6)*

3.3. Hayret Etmek

Hayret etme davranışı kişinin şaşırması sırasında göstermiş olduğu tepkisel bir ifadedir. Beklenmedik bir davranış veya bir durum karşısında kişinin elinde olmadan yaptığı şaşkınlık hâlidir. Klasik edebiyat bünyesinde de şaşkınlık ya da hayret ifade eden davranış şekilleri kendine yer bulmuştur.¹⁰ Şair, servi ağacının kendi aksini görüp yârin boyunun aksi zannetmesiyle hayretinden yıllardır su kenarında kaldığını teşhis ve hüsnü talil sanatlarına başvurarak dile getiriyor:

*Kendünüñ 'aksin görüp âb içre kaddüñ sandı serv
Kaldı ol hayretle yıllardur kenâr-ı âbda (249, 203/3)*

4. Beden Dili ile İfade Edilen Davranış Biçimleri

4.1. El Uzatmak

El uzatmak ifadesi eylemi yapanın niyetine dayalı olarak farklı anlamlar kazanır. Bu davranışı inceleme konusu olan divandaki anlamıyla değerlendiril-

9. Detaylı bilgi için bkz. İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 21-22.

10. Detaylı bilgi için bkz. Namık Açıkgöz, "Bir Jest ve Mimik Olarak Hayret İlen Barmağın Dişlemek", Edebiyatta Jest ve Mimik, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2020, s. 477-487.

recek olursak kendine ait olmayan bir şeye sahip çıkmak, sahiplenmek şeklinde açıklamak mümkündür (Tanyeri, 1999: 102). Sâfi bir beyitinde sevgilinin *gü-lüne goncasına* el uzatmayı o gülün ve goncanın dikenini olmak gibi kabul etmiştir ve bu edebiyatta kötü bir davranış olarak kabul edilir:

*Diken olma gül-ise goncasına
El uzatma güline goncasına (232, 177/1)*

4.2. Yüz Berkitmek

Berk katı demektir. Yüz berkitmek de katı yüzlülük etmek anlamında deyim olarak kullanılan bir davranış şeklidir (Arslan, 2009: 129). Bu davranış incelenen divanda kızgınlık ya da hoşnutsuzluğun bir ifadesi olarak kullanılmıştır ve sevgili tarafından âşığa karşı sergilenen mimiksel bir tepkidir. Sâfi eserinde kendi yüzüne karşı sevgili yüzünü berkitse de naziklik gösterip âşığa nazar etse de ona karşı kesinlikle katı davranmamayı *sakın* sözüyle ifade ediyor:

*Yüz berkidüp âyîne-i ruhsârûña Sâfi
Nâzüklük-ile kılma nazar olma sakın saht (127, 20/5)*

4.3. Beli Bükülmek

İnsanların yaşları dolayısıyla vücutlarında oluşan birtakım alâmetler vardır. Bu alâmetlerden bir tanesi de ileri yaşlarda oluşan bel bükülme hadisesidir. Edebiyatımızda beli bükülmüş insanlar şekil itibarıyla Arap alfabesindeki dal harfine benzetilmiştir (Savran, 2009: 929). Sâfi de sevgilinin aşkının gamı ve derdiyle onun kaş gibi belinin büküldüğünü (yaşlandığını) ifade etmek istemiş ve dal harfi ile kendi boyu arasında benzerlik yönünden bir ilgi kurmuştur:

*Dâl etdi şehâ kaddümi şol râ kaşuñ âhir
Derd ü gam-ı 'ışkuñla beni etmek için red (132, 27/6)*

4.4. Kaş Çatmak

Bu davranış şekli öfke ya da kızgınlık gibi bir duygunun yüz hatlarına yansımalarıdır. Klasik edebiyatımızda sevgili âşığın devamlı eziyet eder, sinirlenir ya da kızar ve bu duygularını da bir mimiksel ifade olarak yüzüne yansıtır. Yani kaşını çatar. Bu davranış âşığın hoşuna gider. Çünkü sevgilinin onu önemseydiğini gösterir. Sevgiliye kaş çatarak ve kızgınlık ile bakmamasını söyleyen Sâfi, halk arasında deyimsel bir ifade olan “gözünün üstünde kaşın var” ifadesini de sevgili için kullanmış ve kimsenin ona böyle bir yakıştırmada bulunmaya cesaret edemeyeceğini vurgulamak istemiştir:

*Kaşuñ çatuban hışm-ıla kılma nazar âhir
Kim der saña cânâ gözüñ üstünde kaşuñ var (142, 43/3)*

4.5. Baş Sallamak

Türk toplumunun beden dilinde baş çok önemli bir yere sahiptir. Zira iletişimde mimik dediğimiz yüz ifadeleri, başın sağa veya sola meyilli olması, dik veya öne doğru düşmüş olması hep bir anlam ifade etmektedir. Türklere has bir özellik olan başın yukarı ve aşağı doğru sallanması onaylama anlamına gelirken, sağa ve sola doğru sallanması ise onaylamama anlamına gelmektedir.

Aşağıdaki beyitte Sâfi, rind ve zahidin görüş ayrılıkları dile getirilerek vâizin aşığa laf söylediğini ve başını (sağa sola) sallayarak aşığı onaylamadığını dile getirmekte. Bu hâl benzerlik ilgisi kurularak kurdun suçu olmadığı hâlde adının kötüye çıkması ama diğer taraftan tilkinin başlar kesmesi olayına benzetilmiştir:

*'Aşıka dil uzadup başın salar vâ'iz velî
Dilki var başlar keser kurduñ hemân adı yavuz (182, 104/5)*

5. Refleksif Davranış Biçimleri

5.1. Yüzü Kızarmak

İnsanların yüzlerinin kızarması duyguları yansıtmaya biçimlerinin doğal süreç içerisinde refleksif bir yansımasıdır. Suçluluk duygusu, utanma, hayâ, çekingenlik gibi hallerde daha çok karşılaşılan bir davranış şeklidir (Öztürk, 404: 2014). Türk toplumunda eskiden beri rastlanılan bir davranış şekli olan yüz kızarmasına edebî eserlerimizde de rastlanılmaktadır. Sâfi Dîvânı özelinde yapılan incelemede yüz kızarma davranışına tek bir beyitte rastlanılmıştır. Şair sevgilinin şarap renkli dudağına meyli olmadığını ve amacının sadece mâşukun meclisinde yüzü kızarak gül toplamak olduğunu söylüyor:

*Meylüm olmağın leb-i mey-gûnuña
Yüz kızardup meclisinde gül derem (206, 139/4)*

5.2. Yaka Yırtmak

İnsanların üzüntülerini davranışlarla ifade ederken bir takım istemsiz hareketler yaptıklarını gözlemek mümkündür. Üzüntü, keder gibi duyguların ifadesi olarak kullandığımız yaka yırtmak tabiri de aslında üzüntünün vermiş olduğu bilinçsizlik hâliyle yapılan bir davranış biçimidir. Klasik edebiyat içerisinde hem insana özgü üzüntülerin bir ifadesi olarak hem de bir davranış biçimi olması dolayısıyla pek çok şiirde kullanılan yaka yırtmak¹¹ Sâfi Dîvânı'nı da kendisine yer bulmuştur. Sabah rüzgârı sevgiliye ait gül bahçesinin yapısını görünce üzüntüsünden yakasını yırtar, şeklinde anlamını özetleyebilece-

11. Detaylı bilgi için bkz. İlknur Pala, "Klasik Türk Şiirinde Jest ve Mimik Olarak Çâk-i Girîbân/Yaka Yırtmak", Edebiyatta Jest ve Mimik, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2020, s. 465-475.

ğimiz bu beyitte mübalağalı bir üslûp kullanılmış ve kişileştirme sanatına da yer verilmiştir:

*Görince gülşen-i hüsnüñ binâsın
Sabâ feryâd edüp yırtar yakasın (210, 146/1)*

5.3. Yüz Sürmek

Saygı ifade eden bir davranış biçimidir. Bu davranış normalde deyimlere konu olması bakımından mecâzî bir anlam taşımaktadır ve edebiyatımızda da pek çok mecaza da konu olmuştur.¹² Fakat saygı veya sevgi duyulan bir kişinin ona ait olan bir varlığına yüz sürmek geçmişte yapılan âdetlerdendir¹³ ve klasik edebiyatımızda da şairler tarafından kullanıldığı bilinmektedir.¹⁴ Aşağıdaki beyitte Sâfi, yârin saadetli eşiğine yüz sürmenin mutluluğunu dile getirirken kendisi gibi pek çok kişinin o eşiğe yüz sürmek istediğini fakat kendisi gibilere bir anlık o eşiğe yüz sürmenin nasip olduğunu söylüyor:

*Devletlü âsitânuña yüz sürdüğüm bu kim
Bir demde biñ benüm gibiye feth-i bâb olur (149, 55/5)*

Sonuç

Sâfi Dîvânı'ndaki davranışlardan hareketle; o dönem içinde yaşamış insanlar etrafında şekillenen toplumun yapısı, karakteri, davranışların sebebi analiz edilmeye çalışılmış ve toplumumuzun davranış kalıpları incelenmiştir. Sâfi Dîvânı'nda toplamda 14 adet davranış şekline rastlanılmıştır. Bu davranışlardan *Tanısmak, Selamlaşmak, Hâl Hatır Sormak, Kucaklaşmak, Hediyeleşmek, Tebrik Etmek, Misafir Olmak, Dert Yanmak, El Uzatmak, Yüz Berkitmek, Kaş Çatmak, Baş Sallamak ve Yüzü Kızarmak* başlıkları altında incelediğimiz davranış şekillerinin bazılarının kaybolmayıp ufak farklılıklarla günümüze geldiği görülmektedir. *Yaka Yırtmak* ve *Yüz Sürmek* başlıkları altında incelediğimiz davranışlar ise yok olmaya yüz tutan değerlerin ve davranış biçimlerinin edebiyat vasıtası ile günümüze yansımalarıdır. Edebiyata akseden yönüyle düşünülecek olursa kuşaktan kuşağa aktarılan bu davranış şekilleri sayesinde edebî bir ifade ve anlatım zenginliği elde edilmiştir. Bu davranış kalıplarının evrensel yönü itibarıyla başka toplumlarda farklı şekillerde görüldüğü bilinmektedir. Fakat Türk toplumunda kabul gördüğü şekilde davranışların Sâfi Dîvânı'na

12. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

13. Bir inanış çeşidi olarak Kâbe duvarına ya da örtüsüne yüz sürülmesi yine Hz. Peygamberin kabrine yüz sürülmesi ele alınmıştır. Nurdoğan Türk, "*Kur'ân-ı Kerîm'de Hac ve Umre İbâdetlerine Dair Yanlış İnanç ve Davranışları İfade Eden Âyetlerin Tefsiri*", Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 3/5, 2014, s. 16-17.

14. Detaylı bilgi için bkz. Bülent Kaya, "*Bâkî Divânı'nda Atasözü ve Deyimler*", Asia Minor Studies, S. 8/1, 2020, s. 415.

yansıdığını söylemek mümkündür. Dîvânda rastlanan davranış şekilleri bize o dönem insanının kültürel ve sosyal hayatı, ekonomik imkânları, insan ilişkileri, toplumun değer yargıları hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Aynı zamanda buradan yola çıkarak Türk toplumunun geçmişten getirdiği geleneklerinin nasıl bir yol izleyerek günümüze ulaştığı Sâfi Dîvânı özelinde kısmen de olsa incelenmiştir. Böylece kültürde yer alan çeşitli değişme ve gelişmeleri daha sağlıklı gözlemlenebilir fırsatı bulunmuştur. Her davranış biçiminde yaşam şekline ait kültürel değerlerin eser özelinde gözlemlenebilmesi toplum değerlerinin gelecek kuşaklara aktararak kültürel kişilik ve kimliğin sürekliliği de sağlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk, *Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Dîvânı Lugâti't-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.
- Altunbay, Müzeyyen, "16. ve 19. Yüzyılları Arasındaki Yabancı Seyahatnamelerde Osmanlı Devleti'ndeki Kadın Algısı", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 8, S. 41, 2015.
- Altuntaş, Halil, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- Arslan, Mustafa, "Türk Edebiyatında Mihr Ü Müşteri Mesnevileri ve Mîri'nin Mihr ü Müşteri'si", International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S. 4/7, 2009.
- Atalay, Buse, "Klasik Türk Edebiyatımızda Şâirlerimizin Sâki Kavramına Kazandırdığı Anlamlar", Kesit Akademi Dergisi, S. 10, 2017.
- Bardakoğlu, Ali, "Hediye", Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, c. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012.
- Du Lior, *Du Loir Seyahatnamesi IV. Murad Döneminde Bir Seyyahın Maceraları*, (Çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.
- Erenöglü, Dilek, "Güvâhi'den Günümüze Atasözü ve Deyimler", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2 (4), 2007.
- Kalkan, Seda Öztürk, *Türk Kültüründe Selamlaşma Kavramı Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Ders Programlarına Yansıtılması*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2012.
- Karaca, Filiz, "Pişkeş", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, c. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012.
- Keskin, Ahmet, *Türk Kültüründe Selamlaşma ve Vedalaşma Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 43.
- Kılıçoğlu, Safa, Nezihe Araz, Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, İstanbul 1980.
- Kurtoğlu, Ayşenur, *Günlük Hayatımızda Nezaket ve Görgü Kuralları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2002.
- Lelend, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1980.
- Önal, Sevda, "Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.11, S.1, Erzurum 2008.
- Öznel, Erdoğan, *Protokol Görgü – Nezaket Kuralları, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, Ankara 1998.
- Öztürk, Abdülkadir, "Yüz Kızarması Eğilimi Ölçeği'nin Geçerlik Güvenirlik Çalışması" Education Sciences, S. 9/4, 2014.

- Öztürk, Necdet, *Saray Penceresinden 14-15. Yüzyıl Osmanlı Sosyal Hayatı, Yitik Hazine Yayınları*, İstanbul 2011.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989.
- Pamuk, Beyhan, “*Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Yer Alan Giysi Tasvirlerinden Örnek İncelemeler*”, 8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Kültürel Miras Bildiriler, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C.1, Ankara 2015.
- Pardoe, Julia, *Yabancı Gözüyle 125 Yıl Önce İstanbul*, (Çev. Bedriye Şanda), İnkılap Kitabevi, İstanbul 1967.
- Piliçkova, Sevim, “*Türk İnanç ve Yaşam Pratiklerinde, Türkülerde, Atasözlerinde, Deyimlerde Ateş ve Yanma Metaforları*” 16. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu, Lazer Yayınları, Ankara 2011.
- Savran, Ömer, “*Klasik Türk Şiirinde Bedenin Harflere Yansıması*”, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S. 4/2, 2009.
- Sevgi, Ahmet, Hakan Sevindik, *Cezirî Kasım Paşa Sâft Divânı*, Palet Yayınları, Konya 2016.
- Tanyeri, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Tezcan, Mahmut, *Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.
- Tournefort, Joseph de, *Tournefort Seyahatnamesi*, (Çev. Ali Berktaş), Kitap Yayınevi, İstanbul 2005.
- Törenek, Mehmet, “*Yeni Türk Şiirinde Öğüt*”, 8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Kültürel Miras Bildiriler, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C. 1, Ankara 2015.